

Мельниченко Владислав,
випускник Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
Уповноважена особа з питань
запобігання та виявлення корупції
у військовій частині А5273

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ
СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, СПРИЧИНЕНОГО ЗБРОЙНОЮ
АГРЕСІЄЮ російської федерації**

Кримінальні правопорушення, що пов'язані з перевищенням військовою службовою особою влади або службових повноважень, підривають основи військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. Військове кримінальне правопорушення, вчинене під час дії правового режиму воєнного стану, свідчить про надзвичайно велику соціальну небезпеку вказаних діянь. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень є кримінальним правопорушенням за наявності всіх ознак. Положеннями статті 426-1 КК України встановлена відповідальність військової службової особи за умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду або тяжкі наслідки. Законодавство України передбачає посилену відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від семи до десяти років за вчинення таких діянь в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, що може мати місце на даний час в період ведення воєнних дій [1].

У криміналістиці стосовно збройного конфлікту бойова обстановка є сукупністю умов на території бойових (військових) дій, на якій здійснюється розслідування кримінальних правопорушень, тобто та обстановка, у якій відбувається процес доказування. Розслідування кримінальних правопорушень, скоєних за умов ведення бойових (військових) дій, провадиться, як правило, у

бойовій обстановці, яка була викликана цими бойовими діями. Впливаючи на всі сторони життєдіяльності та спричиняючи відповідні надзвичайні заходи (військовий або надзвичайний стан), бойова обстановка впливає і на організацію розслідування кримінальних правопорушень, визначаючи специфічно стійкі зв'язки, залежності, відносини та тенденції у цій сфері людської діяльності, які становлять його закономірності [2, с. 18].

Суб'єкта військового кримінального правопорушення визначено у примітці до ст. 425 КК України. Ним можуть бути військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування. Військовим начальником є особа, яка за характером своєї служби має підлеглих і наділена правом віддавати їм накази, обов'язкові до виконання [3, с. 10].

Останнім часом в ЗМІ й в суспільстві обговорюється інформація про незаконні дії представників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Перевищення влади чи службових повноважень таких осіб охоплює широкий перелік правопорушень. Співробітники ТЦК можуть нести кримінальну відповідальність за ст. 426-1 КК України якщо їх дії, приміром, при затриманні військовозобов'язаних, містять ознаки перевищення влади або службових повноважень і це призвело до тяжких наслідків.

Згідно з вимогами постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження «Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки» від 23.02.2022 року № 154, територіальні центри комплектування та соціальної підтримки є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. Завданнями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки є виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації, керівництвом військовим обліком призовників військовозобов'язаних та резервістів на території

відповідної адміністративно-територіальної одиниці, здійснення контролю за його станом та ін. [4].

Посадові обов'язки військових службових осіб визначають їх як ключову фігуру у правопорушеннях, пов'язаних із перевищенням влади чи службових повноважень.

Організація початкового та наступних етапів досудового розслідування перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень мало чим відрізняється від розслідування зловживання владою або службовим становищем, відповідальність за які встановлена ст. 364 КК України незалежно від специфіки суб'єкта. Проте є деякі складнощі й тактичні особливості організації розслідування й проведення окремих процесуальних дій, що притаманні лише даному виду злочину. Вони пов'язані з тим, що : потерпіла особа, а також свідки, якими частіш за все виступають підлеглі військової службової особи, не завжди надають показання проти підозрюваного, оскільки хвилюються за свою подальшу долю через недовіру до вищого командування; відсутність або незначна кількість очевидців, оскільки сам злочин найчастіше вчиняється на закритій території, в умовах обмеженого доступу сторонніх осіб до певного виду діяльності військового колективу; активна відкрита або ретельно замаскована протидія з боку військового командування на різних його рівнях у встановленні фактичних обставин події, яка відбулася, і викриття винуватців якої може також вплинути на оцінку службової діяльності вищого військового керівництва. Приховування таких фактів створює хибне враження про позитивний рівень роботи з підлеглими. Головними напрямками розслідування в такій ситуації є: встановлення обставин перевищення воєнною службовою особою службових повноважень; процесуальне закріплення таких, що вже є наявними та виявлення додаткових джерел доказової інформації; встановлення характеру та розміру шкоди, завданої перевищенням службовою особою своїх повноважень; прийняття заходів до нейтралізації протидії досудовому розслідуванню з боку причетної до кримінального правопорушення військової службової особи та її керівництва.

На перевірку показань підозрюваного, потерпілого, свідків та на поглиблення

й повноту дослідження обставин події злочину спрямовані такі слідчі (розшукові) дії як одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб та слідчий експеримент. Необхідність у їх проведенні, зазвичай, виникає у випадках невизнання підозрюваним власної вини у вчиненні злочину або визнання себе винним у вчиненні іншого, менш тяжкого кримінального правопорушення, в разі наявності викривальних показань інших осіб, невизначеності послідовності дій учасників службового конфлікту та ін. Приміром, важливими джерелами відомостей, які мають криміналістичне значення, можуть бути показання декількох свідків із числа військовослужбовців підрозділу, де було вчинене кримінальне правопорушення, оскільки перевищення влади чи службових повноважень командирами часто здійснюється шляхом наказу підлеглим діяти певним чином. Показання таких свідків за наявності суперечливих показань підозрюваного дає привід провести одночасний допит декількох осіб.

В разі завдання військовою особою внаслідок перевищення влади чи службових повноважень шкоди потерпілому, що пов'язано із здоров'ям чи життям останнього, відразу після проведення невідкладних процесуальних дій має бути призначено судово-медичну експертизу. Об'єктивність, повнота і обґрунтованість підсумкових висновків судово-медичного експерта залежить як від своєчасності й доброякісності та повноти матеріалів, зібраних під час проведення початкових слідчих (розшукових) дій, так і від правильності поставлених на вирішення експерту питань. З огляду на зазначені обставини, залученню судово-медичного експерта має передувати консультування з ним як спеціалістом з метою надання допомоги в призначенні експертизи.

Підбиваючи висновки, слід зазначити, що перевищення військовими службовими особами влади чи службових повноважень посягає на встановлений порядок несення військової служби і тому віднесено вітчизняним законодавцем до військових кримінальних правопорушень. Розслідування кожного з таких фактів і відновлення порушених прав потерпілих осіб не лише слугує дієвим засобом кримінально- правового захисту інтересів людини, суспільства, держави, а й слугує ствердженню авторитетів органів державної влади та військових формувань і

загалом Збройних Сил України. Правильна кримінально-правова кваліфікація дій винних осіб, своєчасне виявлення злочину та притягнення винуватців до відповідальності – одне з важливих завдань правоохоронних органів, виконання якого відповідає завданням кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень: Закон України від 07.04.2015 р. № 290-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст. 217.

2. Остапчук Л. Г., Кузьменко Т. В. Військові та воєнні злочини у вітчизняному та міжнародному законодавствах. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2022. № 1(11), С. 18-27. DOI <https://doi.org/10.32755/sjcriminal.2022.01.018>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. Азаров та ін.; за заг. ред. О. Джужі, А. Савченка, В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком-Інтер, 2018. 1104 с.

4. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text> (дата звернення: 03.03.2026).